

В. У. РУСАК

СТРУКТУРА І СТЫЛІСТЫЧНАЕ ВЫКАРЫСТАННЕ СІНТАКСІЧНА ПАРАЛЕЛЬНЫХ КАНСТРУКЦЫЙ У ТВОРАХ Я. СІПАКОВА

Адна з галоўных задач лінгвістычнай стылістыкі – вивучэнне сістэмы стылістычных прыёмаў і сродкаў выразнасці, накіраваных на эфектыўнае выражэнне зместу. Сярод гэтых сродкаў і прыёмаў належнае месца адводзіцца адзінкам экспрэсіўнага сінтаксісу, на неабходнасць вивучэння якіх неаднаразова ўказвалі акадэмікі В. У. Вінаградаў, А. І. Яфімаў і інш.

У сістэме экспрэсіўных сінтаксічных сродкаў мовы твораў Я. Сіпакова адметнае месца займае сінтаксічны паўтор – лінгвістычная з’ява, на якой заснаваны стылістычны прыём паралелізму. Сутнасць сінтаксічнага паўтору заключаецца ў агульнасці канструкцый, не звязаных лексічнай тоеснасцю: сінтаксічная канструкцыя аднаго выказвання паўтараецца ў наступных выказваннях з іншым ці часткова іншым лексічным напаўненнем. Такім чынам, для сінтаксічнага паўтору неабходна наяўнасць дзвюх ці больш аднатыпных сінтаксічных канструкцый, якія звычайна называюць паралельнымі. Паралельнасць сінтаксічных канструкцый паняцце складанае. Даследчыкі сінтаксічнага паўтору вылучылі тры ўмовы паралелізму: аднолькавая колькасць членаў у канструкцыях, аднолькавыя адносіны паміж членамі канструкцый і аднолькавы парадак слоў¹. Пры захаванні ўсіх умоў паралелізму канструкцыі лічацца паралельнымі поўнасю, пры парушэнні хоць адной з умоў мае месца так званы няпоўны (частковы) паралелізм.

Я. Сіпакоў у сваіх творах шырока выкарыстоўвае сінтаксічна паралельныя канструкцыі самай разнастайнай структуры. Найперш выдзяляюцца тыпы сінтаксічна паралельных канструкцый паводле іх суаднесенасці з межамі сказа. Іх у мове твораў Я. Сіпакова тры, а іменна: сінтаксічна паралельныя часткі сказа (сінтаксічны паўтор знаходзіцца ў межах аднаго сказа), паралельныя цэлыя сказы (паралельныя канструкцыі ўяўляюць сабой асобныя самастойныя сказы) і паралельныя групы сказаў.

Разглядаючы названыя тыпы, трэба адзначыць, што пад сінтаксічным паралелізмам частак сказа маецца на ўвазе аднатыпная будова канструкцый з аднароднымі членамі і аднолькавая структура частак складанага ска-

¹ Астафьева И. М. Виды синтаксических повторов, их природа и стилистическое использование: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1962. – С. 4.

за. Галоўны паказчык паралелізму канструкцый з аднароднымі членамі – аднатыпнасць адносін паміж кампанентамі канструкцый: *Дні і ночы, тыдні і месяцы расказваў вязець усё, што ведаў пра свой народ, пра яго веліч і славу, пра яго нягоды і засмучэнні, пра яго ворагаў і дабрадзеяў, пра яго годнасць і чысціню (Яма); Дзякуй за ўсё і Ярылу, богу сонца, і Жыве, багіні жыцця, і Стрыбогу, богу вятроў, і Цёці, багіні ўрадлівасці, і Лёлі, багіні кахання, і Жыжалю, богу агню, і нават Зюзю, богу холаду, і нашаму галоўнаму богу – Белабогу, і ўсім іншым спрадвечным багам і бажніцам!* (Тысячагадовы дзень). Усе паралельныя канструкцыі ў першым прыкладзе складаюцца з пар аднародных дапаўненняў, звязаных злучнікам *і*, ужытых з азначэннем *яго*. У структуры другога сказа кожнае дапаўненне ўжываецца з развітым адасобленым прыдаткам.

Пашыраная з’ява ў мове твораў Я. Сіпакова – сінтаксічны паралелізм частак складанага сказа. Сінтаксічны паўтор у гэтым выпадку ўжываецца пры канструванні адносна раўнапраўных частак складаназлучанага і бяззлучнікавага сказаў і ў структуры аднародных даданных частак складаназалежнага сказа. Будова адносна раўнапраўных частак можа быць самай рознай: *Яго вочы прывыклі да яе вачэй, яго рукі прывыклі да яе рук, яго дыханне прывыкла да яе дыхання* (Лета з мятлушкай); *Шамацеў і не шамацеў вецер, булькатала і не булькатала вада, спявалі і не спявалі птушкі* (Тыя, што ідуць); *Так і бавіўся час: ішлі дні, нібы секунды, ішлі годы, нібы хвіліны, ішлі стагоддзі, нібы гадыны...* (Тысячагадовы дзень). У прыведзеных прыкладах структура паралельных частак адпавядае простаму двухсастаўнаму сказу. Будова паралельных канструкцый поўнаасцю аднолькавая: супадае і колькасць слоў, і іх парадак, і сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі.

Паралельныя часткі са структурай складанага сказа ілюструюць наступныя прыклады: *І зараз ужо першабытны чалавек не разлучаўся з ім ніколі, ці, наадварот, яно сачыла за ім усюды: той сядзіць – яно глядзіць, той ідзе – яно цікуе, той ловіць рукамі рыбіну – яно назірае, нібыта самому яму цікава, ці выслізне мокрая рыбіна з рук* (Тысячагадовы дзень); *Мора даставала да іх і пырскала ў твар, але яны не адчувалі гэтага, нясок шуршаў пад імі, але яны не чулі гэтага, пацалунак быў доўгі, а ім здаўся кароткім-кароткім, – як летняя ноч* (Двое для дваіх). У першым сказе тры паралельныя часткі, кожная з якіх мае структуру двухчасткавага складанага бяззлучнікавага сказа. У другім прыкладзе сінтаксічна паралельныя часткі маюць структуру складаназлучанага сказа.

Адзначана, што ў творах Я. Сіпакова сінтаксічна паралельнымі могуць быць і аднародныя даданыя часткі ў складаназалежным сказе: *Яны баяцца ўсяго – баяцца, каб не захварэць, каб не памерці, каб не выгналі з работы, каб не пасадзілі ў турму... Каб, каб, каб...* (Выгнанне дэманаў); *Яму хутчэй хацелася на волю – туды, дзе грот, дзе марскія хвалі, дзе жыццё (Яма); А што, хіба гэта дрэнна, калі сонца – наш бог? Калі дрэва – бог, калі камень – бог, калі рака – бог, калі парастак – бог? Калі крыніца – бог? Калі ўсё, што каля нас і ў нас саміх, – таксама нашы богі?* (Тысячагадовы

дзень). Усе даданыя часткі з прыведзеных прыкладаў маюць аднатыпную будову: у першым сказе іх структура адпавядае аднасастаўнаму сказу з галоўным членам выказнікам, у другім – няпоўнаму двухсастаўнаму сказу, у трэцім – двухсастаўнаму неразвітаму сказу.

Распаўсюджаны ў мове твораў Я. Сіпакова складаназалежныя сказы, у якіх паралелізм узнікае паміж аднароднымі даданымі часткамі, якія адносяцца да аднародных членаў галоўнай часткі. У такім выпадку структура паралельных канструкцый уяўляе сабой спалучэнне даданай часткі са словам, якое яна тлумачыць, паясняе: *І яны [кветкі – В. Р.], здавалася, разумелі яго – перажывалі, калі перажываў ён, радаваліся, калі радаваўся ён, смяяліся, калі смяяўся ён, і нават плакалі, калі плакаў ён* (Развітанне з пісьмом); *Ты ўсё роўна бачыш толькі малюнак ціхага аснежанага лесу, дзе кожная яліна заклапочана шушукае калыханку і над мядзведзем, які храпе ў бярылозе, і над глушцом, што даў нырца ў гурбу снегу, і над перамёрзлым зайкам, што чуйна, стоена задрамаў на хвілінку ў кусце...* (Акно, расчыненае ў зіму). Як правіла, у такія сказы ўваходзіць тры і больш паралельных канструкцый.

Да другога тыпу сінтаксічна паралельных канструкцый паводле іх суаднесенасці з межамі сказа адносяцца паралельныя самастойныя сказы, простыя і складаныя: *Зараз і час, і прастора зніклі для яго. Вецер знік. Халад знік. Душа знікла* (Клетка); *Чалавек глядзеў на кветкі і травы, якія пакуль што не ўбачыў і не засведчыў, не сістэматызаваў ніводзін батанік. Чалавек глядзеў на дрэвы, якія не трапілі на вока ніводнаму прыродазнаўцу* (Тысячагадовы дзень); *Ішоў час, а яны не бачылі часу. Вакол віравала жыццё, а яны не заўважалі яго* (Лета з мятлушкай). У прыкладзе з апавядання «Клетка» паралельныя простыя сказы, з апавядання «Тысячагадовы дзень» – паралельныя два складаназалежныя сказы, апошні прыклад ілюструе структурна аднатыпныя складаназлучаныя сказы.

Да трэцяга тыпу сінтаксічна паралельных канструкцый належаць канструкцыі, якія будууюцца з некалькіх сказаў, пры гэтым адна група сказаў паралельна другой: *А мне яшчэ і сёння памятаюцца два выбухі. Адзін – гулкі і моцны, які аж скалануў лес. Гэта Пеця з падлеткамі знайшлі недзе снарад і ўзарвалі яго ў лесе. Другі – ціхі, ледзь чутны... Гэта немцы, пачушы выбух, выехалі ў лес і злавілі там Пецю* (Акно, расчыненае ў зіму). У гэтым прыкладзе ў паралельных групах па два сказы. Першыя сказы апісваюць выбухі, а другія – тлумачаць прычыну іх узнікнення.

Паспрабавалі гуляць у фанты. Не, нешта не тое... Хоць мы і стараліся ўсё рабіць, як і раней. Паспрабавалі аднавіць нашы вясёлыя хованкі. Не, нецікава... Хоць мы і стараліся крычаць нават болей, як раней (Акно, расчыненае ў зіму). У гэтым урыўку ў структуру паралельных груп уваходзіць па тры сказы: першыя сказы аднасастаўныя пэўна-асабовыя, другія – простыя, неразвітыя, адмоўныя, трэція – парцэляваныя даданыя часткі складаназалежных сказаў з уступальнымі адносінамі.

Як ужо адзначалася, пры парушэнні пэўнай умовы паралельнасці ўзнікае так званы няпоўны паралелізм. Сярод канструкцый з няпоўным паралеле-

лізмам у творах Я. Сіпакова пераважную большасць складаюць канструкцыі з рознай колькасцю членаў. Пры гэтым у асобных канструкцыях або ўзнікаюць члены, якія не маюць адпаведных у іншых паралельных канструкцыях (няпоўны паралелізм з развіццём), або некаторыя апускаюцца (няпоўны паралелізм з усячэннем).

У мове твораў развіццё паралельных канструкцый адбываецца за кошт ліку аднародных членаў, групы слоў ці даданага сказа: *Лыжкі валяюцца, качэргі і чапёлы валяюцца, клямары, прабоі і крукі валяюцца* (Пажар), *Можжа, таму і памірае ад настальгіі – самай чорнай і самай светлай хваробы – чалавек, які пры жывой радзіме топча чужыя травы, лашчыць чужыя кветкі, чуе чужую мову сваіх дзяцей* (Акно, расчыненае ў зіму); *Але многія вярталіся сюды зноў – без гэтага свінцовага неба, без гэтага запальнага холаду, без гэтых самотных кветак між валуноў, без гэтай радасці, калі выпадае адзіны сонечны дзень, без гэтага шолыху і шывення паўночнага ззяння ім цяпер усюды было ўжо неяк халаднавата і няўтульна...* (Па зялёную маланку). Паралельныя канструкцыі ў першым прыкладзе адрозніваюцца колькасцю дзейнікаў, у другім – апошняя з паралельных канструкцый развіта спалучэннем дапаўнення з азначэннем, у трэцім – адбываецца развіццё адной з паралельных канструкцый даданым словам.

Пропуск некаторых членаў у канструкцыі разглядаецца як няпоўны паралелізм з усячэннем. Апускацца могуць любыя члены і групы членаў, якія ўваходзяць у канструкцыю: *Але ж, разумееш, чалавек павінен быць натуральны. І не толькі чалавек – усе патрабуе натуральнасці. Калі трава, дык яна павінна быць зялёная, калі агонь – дык гарачы, калі гарэлка – дык горкая, калі словы – дык шчырыя* (Кульбы). У паўторах апушчана частка складанага выказніка (спалучэнне *павінна быць*), але паколькі сінтаксічная структура выдзеленых канструкцый аднатыпная, узаўважанне членаў сказа, якіх не хапае, не выклікае цяжкасцей.

Сярод канструкцый з няпоўным паралелізмам у мове твораў Я. Сіпакова сустракаюцца выпадкі выкарыстання пачатковага і канцавага паралелізму. Пад пачатковым маецца на ўвазе няпоўны паралелізм, пры якім паралельныя часткі размешчаны ў пачатку канструкцый: *А што гэта такое, цішыня? Можжа, яна – якраз вось гэты бязгучны супакоены шум матылёвых крылаў, якія <...>? А можжа, гэта якраз той зялёны трэск, з якім <...>? А можжа, цішыня якраз і ёсць тое шухкае пазвоньванне, вельмі ж падобнае на пазвоньванне льдзінак у карытцы з бярозавікам, пазвоньванне, з якім віруе ў галінах незаўважны пад карою напорысты сок* (Усе мы з хат).

Пры канцавым паралелізме паралельныя часткі ідуць за непаралельнымі і размешчаны ў канцы канструкцый: *Бязжыць і бязжыць Ганулька насустрэч тым, каго вядуць. Хусцінка ўжо з'ехала з галавы, ляжыць на плячах, мокрая валасы павыбіваліся з акуратнай заўсёды прычоскі, а яна бязжыць. Паліто мокрае, заляпанае гразёю як не да самых плячэй, замінае бегчы, а яна бязжыць. Дыхаць ужо няма чым, яна, як рыба, хапае неветра ротам, але бязжыць, бязжыць, бязжыць* (Дажджом).

У моўнай тканіне твораў Я. Сіпакова паралельныя канструкцыі размяшчаюцца па-рознаму. Найчасцей яны ідуць паслядоўна адна за другой (паслядоўны паралелізм): *З тага часу я дужа люблю ўсё зялёнае. Зялёны луг – да ачмурэння. Зялёныя дрэвы – да замілавання. Зялёнае неба – да слёз* (Усе мы з хат); *Між зялёнага лісця чырвоныя, жоўтыя, белыя яблыкі. Круглыя, як сонца. Чырвоныя – як сонца, калі яно заходзіць, жоўтыя – як сонца ў самы поўдзень, белыя – як сонца ў марознай, снежнай тундры* (Па зялёную маланку).

Аднак нярэдка паралельныя канструкцыі раздзяляюцца кантэкстам. Гэта дае магчымасць аўтару сінтаксічнымі сродкамі вылучыць пэўнае меркаванне, падкрэсліць галоўную думку выказвання і г. д. Так, у нарысе «Акно, расчыненае ў зіму» Я. Сіпакоў знаёміць чытача з ідэямі амерыканскага сацыёлага Э. Хофера аб сутнасці прыроды. Паралельнымі канструкцыямі пісьменнік пачынае тры абзацы на гэту тэму: *Маўляў, прырода – бязлітасны вораг чалавека. Яна часта, вельмі часта прымушае «цара прыроды» плакаць ад сваёй бездапаможнасці падчас пажараў, ураганаў <...>.*

Маўляў, прырода нарадзіла чалавека недасканалым стварэннем. Ён прыйшоў у свет голы і безабаронны <...>.

Маўляў, наваколле прывячае варожыя нам сілы: зямля перапоўнена злосцю, неба цёмнае ад лютасці <...>. Сінтаксічны паралелізм у гэтым прыкладзе дазваляе звязаць абзацы, звярнуць увагу на галоўных фактах зместу выказвання і супаставіць гэтыя факты.

Устаноўлена, што аднатыпныя канструкцыі ў мове ўзнікаюць па аб'ектыўных прычынах, такіх як усхваляванасць таго, хто гаворыць, у момант абурэння, гневу ці радасці, імкненне ў дыялагічным маўленні пабудаваць другую рэпліку па той самай сінтаксічнай схеме, што і першая, няздольнасць выразіць свае думкі ў больш скаладанай форме, нарэшце, імкненне да супастаўлення перажыванняў чалавека са з'явамі прыроды. У мове мастацкай літаратуры сінтаксічны паўтор набывае стылістычную накіраванасць, становіцца сродкам актывізацыі перажыванняў і эмоцый. Я. Сіпакоў карыстаецца сінтаксічна паралельнымі канструкцыямі для стварэння розных стылістычных эфектаў. Устаноўлена, што такія канструкцыі садзейнічаюць аб'яднанню асобных частак выказвання пры разгорнутай характарыстыцы фактаў, прадметаў, з'яў: *Ды і наогул, што гэта за край такі – бела-зялёны Сібір?*

Сібір, якім здаўна, горш чым турмою, палыхалі нашых дзядоў і прададаў, якім усё яшчэ спрабуюць палыхаць і нас нашы ворагі за мяжою.

Сібір, куды на тры гады, нібы ў глухую адзіночную цэлю, быў кінуты Уладзімір Ільіч Ленін.

Сібір, які сёння выгадаваў цэлую сям'ю электрастанцый, новабудоўляў, гарадоў, заводаў.

Сібір, куды пехатою і на ламаных калёсах амаль цэлае стагоддзе ішлі і ехалі беларусы – ішлі ўсяго толькі па кавалак хлеба (Па зялёную маланку). Пачатковым паралелізмам у гэтым урыўку аб'яднаны чатыры сказы-абзацы. Ужыванне сінтаксічнага паўтору дапамагло пісьменніку ў лаканічнай

форме адзначыць самае важнае пра далёкі сібірскі край. Паралельныя канструкцыі умела пабудаваныя аўтарам садзейнічаюць аб'яднанню асобных фактаў выказвання ў цэльную характарыстыку.

Аб'яднанню асобных штрыхоў апісання дапамагае паралелізм у прытчы «Пажар». Асобныя факты апісання папалішча, дзякуючы сінтаксічным паралельным зачынам шэрагу абзацаў, аб'ядноўваюцца ў даволі поўную, наглядную карціну разбурэння. Вось гэтыя зачыны: *Лапата, удзяўбнутая ў зямлю, тырчыць; Сякера ляжыць на попеле; Каса ляжыць на вілах; Абручы ад бочкі ляжаць; Клямкі, ручкі, завесы*. Паралелізм пачатку абзацаў, дапоўнены лексічным паўторам (дзеяслова-выказніка *ляжыць*), падкрэслівае агульны беспарадак, наведзены пажарам.

У мове твораў Я. Сіпакова адзначаецца ўжыванне паралельных канструкцый для апісання мноства якасцей і ўласцівасцей аднаго прадмета, для раскрыцця шэрага праяў аднаго факта, з'явы: *Круглы двор – гэта і кузня, дзе можна навастрыць сякеру, назубіць серп; гэта і стальмашня, дзе робяцца драбіны для калёс, палазы для саней, абсада для вокан; гэта і бандарня, дзе нараджаецца бочка, каб саліць агуркі, дзяжа, каб смяліць хлеб, кадаўбец, каб трымаць у ім жыта; гэта і светлая майстэрня, дзе бацька, расчуліўшыся, з ласкаваю ўсмішкаю цэлага паўдня поркаецца каля ліповага палена, пакуль яно не зарадуецца прыгожасцю, цудоўнаю цацкаю...* (Акно, расчыненае ў зіму).

Часта паралельныя канструкцыі дапамагаюць параўнанню, паколькі на іх фоне падабенства і адрозненні апісаных з'яў праяўляюцца больш яркава: – *Святлінка ты мая!* – адразу расчулена выдыхнуў ён. – *Я дарую табе вось гэты востраў! І прашу: будзь на ім царыцаю.*

– *Каханы мой!* – прашаптала яна. – *Я прымаю твой шчодры падарунак і загадваю: будзь заўсёды маім царом!* (Двое для дваіх). Тут паралелізм узмацняе падабенства персанажаў. Дзякуючы сіметрычнай сінтаксічнай будове гэтых урыўкаў выразна праяўляецца жаданне пісьменніка перадаць адзінства думак герояў, паказаць сапраўднае каханне, духоўную еднасць, палкае пачуццё. Асабліва ж яркая паралелізм падкрэслівае падабенства герояў тады, калі самі яны імкнуцца даказаць сваю індывідуальнасць, адметнасць: – *Ты левая!* – грэбліва, са злосцю, нібы ў нейкім вельмі жахлівым злачынстве абвінавачвае сваю родную сястру правая рука.

– *А ты правая!* – яшчэ з большай нянавісцю кідае ёй цяжкі вырак другая рука.

– *Левая, левая!* – назаляецца, дражніцца, насмешліва тыцкаючы ў бок сваёй копіі пальцам, правая рука.

– *Правая, правая!* – здэкліва адказвае ёй тым жа самым левая рука (Усё, што па пары). Аўтар наўмысна аднолькава будзе рэплікі сваіх гераінь: гэтым ён паказвае, што пры ўсім іх жаданні выдзеліцца, яны падобныя, бо і паводзяць сябе, і нават гавораць аднолькава.

Ёсць прыклады, у якіх паралелізмам падкрэсліваецца супрацьлегласць герояў: *Ты ведаеш, што сям'я – гэта канец кахання. Я ведаю, што сям'я – пачаток кахання* (Лета з мятлушай). Сінтаксічны паўтор у гэтых сказах

у спалучэнні з ужываннем антонімаў *канец – працяг* адлюстроўвае кантраснасць герояў, абвастрае супярэчнасць іх поглядаў.

Часта паралелізм у творах Я. Сіпакова выступае як дадатковы сродак для выражэння працяглага дзеяння, дзеяння, якое сістэматычна паўтараецца ці якое вельмі марудна набліжаецца да свайго лагічнага завяршэння: *Ляцелі над садамі, дзе ўвачавідкі большалі і даспявалі яблыкі. Ляцелі над стагамі, якія ён паспеў паставіць ужо. Ляцелі над кустоўем, у якім зараз, зверху ён бачыў сям-там птушыныя гнёзды, а ў іх птушанят, што чакаючы матак з кормам, навывстаўлялі ў неба разяўленыя дзюбкі* (Лета з мятлушкай). Значэнне працягласці дзеяння паглыбляецца дзякуючы спалучэнню лексічнага паўтору (дзеясловаў-выказнікаў) з сінтаксічным.

Я. Сіпакоў – сапраўдны майстар пабудовы сінтаксічнага паралелізму. Выкарыстанне гэтага прыёму дазваляе яму перадаць усхваляванае, эмацыянальнае маўленне ці мысленне: *А малая ужо расказвала дзядзьку Мішу свае навіны – усе падрад: «А яшчэ ў нас кошка кацянілася – пяць кацянятак прывяла... А яшчэ ў нашага Жучка нага баліць – на пчалу стаў... А яшчэ ўчора мой татка маю мамку цалаваў... Я сама бачыла»* (Госць пад час сенакосу); *Люблю, люблю, люблю. А ты ведаеш, як прачнуцца ўночы і адчуць рукою сценку канапы. Люблю, люблю, люблю. А ты ведаеш дзікунства і горыч маёй рэўнасці. Люблю, люблю, люблю. А ты ведаеш, як невыносна думаць, што ў нас няма будучыні і ніколі не будзе нашага сына* (Лета з мятлушкай). У першым прыкладзе паралелізм сказаў выкарыстаны для таго, каб лепш перадаць усхваляванае маўленне маленькай дзяўчынкі, якая хацела як мага хутчэй расказаць новаму для яе чалавеку ўсё самае цікавае. У другім прыкладзе сінтаксічны паўтор падкрэслівае эмацыянальнае гучанне слоў жанчыны, няшчаснай ад разлукі са сваім каханым. Сінтаксічны паралелізм сказаў у спалучэнні са свосасаблівым рэфрэнам *Люблю, люблю, люблю* паглыбляе перажыванні гераіні, яе боль і пакуты.

Паралелізм сінтаксічных канструкцый у творах Я. Сіпакова ўжываецца для пераканання і доказу: *Дрэнна мне ў жыцці, горды мужчына. Няўтульна і няўпэўнена мне ў жыцці, горды мужчына. Адзінока і непрыкаянна мне ў жыцці, горды мужчына* (Лета з мятлушкай). Аднолькавая сінтаксічная структура ўсіх трох сказаў у спалучэнні з паўторам зваротка дае магчымасць эфектыўна ўздзейнічаць на суб'ядніка, у спіслай, лаканічнай форме перадае эмацыянальны стан гераіні, дазваляе немнагаслоўна, без доўгіх разважанняў пераканаць, упэўніць чытача і адрасата ў шчырасці яе пачуццяў.

Паралелізм пыталых сказаў у мове аўтара ўжываецца для інтэнсіфікацыі пытання, для надання пыталнай канструкцыі настойлівасці і эмацыянальнасці: *Ці не цябе гэта папярэджвалі: «Каханне ў нас забаронена»? Ці не цябе гэта перасцерагалі: «Не пажыдай эсонткі бліжняга сваяго»? Ці не табе цярыліва тлумачылі: «Нам не трэба дзяцей?»* (Клетка). Дзякуючы паралелізму пытанні становяцца экспрэсіўнымі, набываюць рытарычнае гучанне, бо адказы на іх відавочныя. Паралелізм пыталых сказаў у спалучэнні з лексічнымі паўторамі дазваляе не толькі задаць пытанне, але і эмацыянальна сцвердзіць: «Цябе папярэджвалі і перасцерагалі не раз».

Праяўленне той ці іншай якасці паралелізму ў значнай ступені залежыць ад лексічнага афармлення паралельных канструкцый. Як адзначала Т. Г. Вінакур: «Адзінства лексікі і сінтаксісу ў арганізацыі прыёму паралелізму відавочнае, а самастойная роля лексікі заключаецца ў абвастрэнні экспрэсіі, павелічэнні прымет стылістычнага значэння»². У творах Я. Сіпакова лексіка-сінтаксічнае адзінства паралельных фраз праяўляецца надзвычай яскрава. Дадатковыя значэнні паралельных канструкцый аўтар раскрывае пры дапамозе ўжывання ў іх сінонімаў і лексічных паўтораў, выкарыстання слоў аднаго семантычнага поля: *Міналі секунды – не бачыў яго, праходзілі стагоддзі – не прыкмячаў сонца* (Тысячагадовы дзень). Значэнне працягласці і паўтаральнасці дзеяння падкрэсліваецца выкарыстаннем блізказначных слоў *міналі – праходзілі*. Тыповае для мовы твораў Я. Сіпакова ўжыванне ў паралельных канструкцыях анафары – паўтору слоў у пачатку выказванняў: *Ён хацеў зразумець, разгадаць мора і тады, калі яно, у роздуме, засяроджанае, дыхала роўна і спакойна <...> Хацеў зразумець і тады, калі яно ў часе шторму разлютавана і ашалела <...>* (Партрэт сонца і мора).

Аб'яднанню некалькіх выказванняў, якія тлумачаць, дэталізуюць агульную думку, садзейнічае і ўжыванне ў іх лексем аднаго семантычнага поля: *І дрэнна, калі мы часам раку ўспрымаем толькі як ваду, па якой <...>. Шкада, калі мы, расклаўшы цяпельца, бачым у ім толькі жар, на якім можна <...>. Нядобра, калі лес патрэбен нам, толькі каб падняць, скажам, баравіка <...>. Сумнавата, калі дождж для нас – проста кроплі, якія <...>. І страшна, калі мы ўжо не ўспрымаем і раку, і цяпельца <...>* (Па зялёную маланку). Усе выдзеленыя словы азначаюць душэўны стан чалавека, яго перажыванні, адносіны да навакольнага свету.

Такім чынам, у праявічым радку Я. Сіпакова сінтаксічны паралелізм выступае як поліфункцыянальны стылістычны прыём. Аднак галоўная яго роля заключаецца ў актывізацыі семантыкі і ўзмацненні эмацыянальнасці выказвання. Сінтаксічная сіметрыя садзейнічае эмацыянальна-экспрэсіўнаму выдзяленню адрэзкаў мастацкага твора, важных у семантыка-стылістычных адносінах, і дапамагае паглыбіць значэнне асобных кампанентаў тэксту.

Мінск

Summary

The mastery of Y. Sipakov is revealed in the article. The author's skilful use of syntactical parallel constructions is showed.

² Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. – М.: Наука, 1980. – С. 36–37.